

КОНФЛІКТ ЯК ПРЕДМЕТ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасне життя супроводжується великою кількістю протиріч, що є характерними ознаками конфліктів. Конфлікт – це невід’ємна частина суспільного життя людини. Він знаходить своє відображення в будь-якій сфері життєдіяльності. Донедавна конфлікт сприймався як щось негативне, деструктивне. Проте останнім часом його розглядають як феноменальне явище, що може водночас виконувати як конструктивні, так і деструктивні функції.

Конфлікт не є новим поняттям для сучасної науки. І хоча в науці зростає інтерес до цієї проблеми, проте можна стверджувати, що теорія конфлікту розроблена недостатньо [1, 2, 3, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 17, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 30]. Це поняття знаходило своє осмислення в працях учених багатьох наук, зокрема таких, як філософія, історія, право, соціологія, математика, психологія, медицина, педагогіка та ін. Серед засновників соціологічної теорії конфлікту пальму першості по праву можна віддати зарубіжним ученим, таким, як М. Вебер, Г. Зіммель, К. Маркс, Г. Спенсер та вітчизняним науковцям, зокрема А. Гірнику, В. Гуляєву, А. Ішмуратову, О. Кабачній, М. Пірен, та ін. Найбільший внесок у розробку теорії конфлікту зробили психологи, зокрема зарубіжні, такі, як А. Адлер, Н. Гришина, М. Дойч, К. Левін, К. Лоренц, Г. Салівен, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні, а також велика плеяда вітчизняних психологів, серед яких слід відзначити Т. Драгунова, Т. Дуткевич, Л. Карамушку, Н. Коломінського, Р. Кричевську, Г. Ложкіна, Л. Петровську, Н. Пов’якель, А. Рояк та інших науковців. Аналіз педагогічної літератури з питань конфліктів дозволяє відзначити, що переважна більшість досліджень зосереджена навколо шкільних колективів, з’ясовано також сутність конфліктів, причини їх виникнення в педагогічних колективах тощо. Проблемі конфлікту в педагогіці присвячено праці зарубіжних та вітчизняних авторів, таких, як Г. Болтунова, Р. Аблязова, Г. Антонова, Б. Алішева, В. Афонькової, Є. Тимоховець, Т. Чистякової та ін. В управлінні конфлікт як предмет досліджень привертая увагу А. Анцупова, О. Баєва, М. Бесєдіна, Ф. Глазла, Л. Згалат-Лозинської, Дж. Конбере, А. Малишева, В. Нагаєва, Н. Новальської, Г. Падурця, Е. Регнет, І. Чудаєва та інших зарубіжних та вітчизняних науковців.

Основними завданнями публікації є дослідження феномену конфлікту, з’ясування сутності цього поняття та здійснення бібліографічного пошуку – аналізу видань з даної проблеми як в зарубіжній літературі, так і в працях вітчизняних дослідників.

Слово "конфлікт" походить від латинського *conflictus*, що означає зіткнення і майже в незміненому вигляді входить у лексику різних мов (*conflict*- англ., *konflikt* – нім, *conflit* – француз., *conflicto* – італ. тощо) [20: 358], [21: 241], [30], [31], [32]. Провівши дослідження щодо тлумачення цього поняття в різних енциклопедичних виданнях, ми дійшли висновку, що, як правило, зміст цього поняття розкривається через компонент зіткнення. Аналіз синонімічних рядів показує, що майже в усіх випадках незмінним компонентом поняття "конфлікт" є зіткнення опозиційних начал (частіше за все їх буває два). Отже, для опису меж поля конфліктологічних явищ цієї спільної ознаки є недостатньо. Слід зазначити, що це поняття набуло статусу наукового терміна порівняно недавно: з виданням на початку ХХ ст. 3-тнього видання "Словника філософії і психології" за редакцією Дж. Болдуїна (хоча автор наводить поняття "конфлікт законів"). А далі проблемне поле поняття почало інтенсивно розширюватися. За словами Н. Гришиної в "Соціологічному словнику", який вийшов у ФРН у період бурхливого розвитку конфліктології терміном "конфлікт" позначалися "парламентські дискусії та громадянська війна, мирні тарифні переговори та страйк, легке внутрішнє напруження внаслідок відомої незгоди між певною особою та її професією, психічне захворювання" (*Worterbuch der Soziologie*, 1969) [10: 9] (переклад наш – І. Шупта). Однак, зазначимо, що проблеми з тлумаченням цього поняття на сьогодні є до кінця ще не вирішеними. Можливо, даються взнаки невдалі спроби американських соціологів Р. Макка й Р. Снайдера систематизувати використання термінів, проаналізувавши низку понять, пов’язаних за змістом з конфліктом. Висновок цих учених був, на жаль, невтішним: "Очевидно, "конфлікт" представляє собою більшою частиною "гумоподібне" поняття, яке можна розтягувати й використовувати в своїх цілях" [12, с.38] (переклад автора – І. Шупти). Тобто, йдеться про той факт, що кожна дисципліна наділяє конфлікт своїм змістовим наповненням: в економіці конкуренція є тотожною конфліктові, у психології цими поняттями виступають труднощі, напруженість, а в соціології – дебети, опозиція тощо.

Проблема конфлікту привертала увагу з давніх часів, вона є досить актуальною і на сьогодні. Так, відомий австрійський дослідник у галузі конфліктменеджменту Ф. Глазл відзначив 19 робіт, опублікованих за 40 років (у період з 1900 по 1940 рр.), і які лягли в основу його конфлікт менеджменту. За наступне десятиріччя Ф. Глазл виокремлює 16 робіт. Це були роки Другої світової війни, проте кількість публікацій була майже такою, як і за останні сорок попередніх років. З 1950 по 1960 рр. спостерігається зростання кількості публікацій з цієї проблеми. А найбільша кількість робіт видана в період з 1960 по 1980 рр., у роки так званої "холодної війни" та жорсткого протистояння двох суспільно-політичних та економічних систем: соціалістичної та капіталістичної, тобто, ми спостерігаємо зростання наукового інтересу до проблеми конфлікту [9: 12] (переклад наш – І. Шупта).

Слід зазначити, що в переліку літературних джерел, які подає автор, ні радянських, ні українських, ні авторів простору СНД немає. Російські дослідники А. Анцупов та А. Малишев у посібнику "Введение в конфликтологию. Как предупреждать и разрешать межличностные конфликты" з метою виявлення кількісних та якісних тенденцій у дослідженні проблеми конфлікту в різних галузях знань провели бібліографічний пошук – аналіз видань з цієї проблеми в 9-ти наукових дисциплінах: біології, культурології, математиці, педагогіці, політичних науках, правознавстві, психології, соціології та філософії в період з 1920 по 1990 рр. [3: 7] (переклад автора – І. Шупти). Усього було виявлено 1206 джерел, в яких розглядалася проблема конфлікту. Отримані дані свідчать про те, що:

1. Динаміка кількості публікацій дозволяє виокремити головну тенденцію – поступове збільшення уваги до проблеми соціального конфлікту, а саме: з початку 60-х років ХХ ст. у зв’язку з демократизацією радянського суспільства спостерігається тривале та помітне зростання інтересу представників різних галузей до проблеми конфлікту.

2. Найбільша кількість публікацій припадає на психологію (30 % від загального числа книг, дисертацій, брошур, статей), соціологію (15 %) та політичні науки (14 %).

У цілому аналіз російських публікацій з проблеми конфлікту свідчить про те, що сьогодні існує необхідність вивчення соціальних конфліктів для відпрацювання рекомендацій для їх попередження та конструктивного розв'язання. Причому важливою умовою досягнення успіху є систематизація знань та взаємне збагачення підходів, які склалися в різних наукових дисциплінах. Ми спробували проаналізувати ситуацію з вітчизняними публікаціями, присвяченими цьому складному питанню в різних галузях наукових знань за період з 1990 по 2008 рр. Усього було виявлено 533 наукових джерела (книги, дисертації, брошури тощо), в яких розглядалася проблема конфлікту. Аналіз дозволяє зробити наступні висновки. Спостерігається збільшення кількості публікацій у період з 1990 по 2008 рр. Найбільше публікацій є з психологічних наук, зокрема 114 робіт (21, 4 %).

Друге місце за кількістю опублікованих робіт посідають політичні – 76 шт. (14,3 %) та юридичні 70 шт. (13,1 %) науки. Стосовно педагогічних наук спостерігається зростання наукового інтересу до проблеми конфлікту, зокрема, кількість публікацій у період 1990-2000 рр. становила 12 робіт (2,3 %), а в період з 2001-2008 рр. - 38 шт. або 7,1%. А також помітним є зростання наукового інтересу до конфлікту як наукової проблеми в економічних науках – з 1 шт. (0,2 %) до 21 шт. (3,9 %), а також у державному управлінні – з 2 шт. (0,4 %) до 13 шт. (2,4 %). Знайомство з конфліктологічною літературою показало, що ясності з приводу тлумачення цього поняття поки що немає. Уперше це поняття як науковий термін використав англійський соціолог Г. Спенсер у своїй праці "Основи соціології" (1986 р.) для пояснення закономірностей розвитку суспільства шляхом боротьби протиборчих (конфліктуючих) інтересів [22: 38] (переклад наш – І. Шупта). По сьогодні сутність поняття "конфлікт" взагалі, як і його різновидів, дискутується представниками різних наук. Таке становище може бути пояснене й самим об'ємом поняття (від конфлікту між державами до внутрішньоособистісного конфлікту), і різноманіттям підходів до його дослідження. Отже, зупинимось детальніше на тому, як тлумачиться конфлікт у різних дисциплінах, з якими знайомляться майбутні менеджери під час навчання у вищих навчальних закладах, зокрема в психології, менеджменті, та педагогіці.

Найбільше уваги конфлікту приділяється, звичайно, в психології. Проте представники цієї галузі наук також сходяться на тому, що поки їм не вдалося побудувати повне та загальноприйняте визначення конфлікту. Так, українські психологи Г. Ложкін та Н. Пов'якель у навчальному посібнику "Практическая психология конфликта" дають наступне визначення: "Конфлікт можна трактувати як зіткнення різноспрямованих сил (цінностей, інтересів, поглядів, цілей, позицій) суб'єктів – сторін взаємодії" [16: 9]. Н. Коломінський зупиняється на подачі визначення "конфлікту", посиляючись на словник іншомовних слів, а саме: "Конфлікт – це зіткнення сторін, думок, інтересів; серйозна розбіжність, гостра суперечка", що не вносить також ясності з приводу тлумачення цього поняття [14: 23]. А Т. Дуткевич визначає конфлікт більш повно, наступним чином: "Конфлікт – це суперечність яку людина сприймає як значущу життєву проблему, що вимагає свого розв'язання і викликає активність щодо її подолання" [11: 13]. Більш узагальнено подає визначення конфлікту Н. Гришина – відомий російський психолог. Вона, зокрема, зазначає, що: "Конфлікт виступає як біполярне явище – протистояння двох начал, що проявляє себе в активності сторін, спрямованої на подолання протиріч, причому сторони конфлікту представлені активним суб'єктом (суб'єктами) [10: 17].

Досить плідними є наукові розвідки щодо тлумачення цього поняття в менеджменті. Слід наголосити на тому, що в різних управлінських наукових школах сформоване також і різне бачення конфлікту. Так, американська школа (зокрема, веберівська) сформуvala ці погляди під впливом негативного оцінювання конфлікту, оскільки він асоціюється з агресією, суперечками, війнами. Тому для них конфлікт є небажаним явищем. А європейська "школа людських стосунків" убачає в ньому неефективну діяльність організації та приклад недосконалого управління.

Нині в теорії управління є тенденція до того, щоби вважати конфлікт показником розвитку організації, тому деякі конфлікти є не лише можливими, а навіть бажаними. Зупинимось детальніше на деяких визначеннях поняття конфлікт у менеджменті. Так, у посібнику "Основи менеджменту", авторами якого є М. Мескон, М. Альберт та Ф. Хедоурі зазначається: "Конфлікт – відсутність згоди між двома і більше сторонами, які можуть бути конкретними особами або групами. Це ситуація, коли одна сторона робить все, щоб прийняли її думку або ціль, і водночас заважає іншій стороні робити те ж саме" [18: 386]. У цьому визначенні автори застосовують термін згода, порівнюючи тим самим конфлікт із таким станом, як "згода – незгода". На їхню думку ступінь напруженості в конфлікті залежить від рівня незгоди. Окрім того в цьому визначенні виділені учасники, тобто особи чи групи в організації. А також авторами представлені форми поведінки цих учасників, через які може проявлятися конфлікт, та визначено предмет конфлікту – узгодження точок зору або цілей учасників взаємодії.

На думку відомого австрійського науковця, професора з управління персоналом Е. Регнет у зарубіжних працях існує не єдиний теоретичний підхід до конфліктів, а представлені різноманітні підходи відповідних наук. Так, згідно виробничо-економічного підходу: "Мова йдеться про конфлікт, коли "двоє або більше людей, які приймають рішення", не можуть реалізувати оптимальну альтернативу, яка б одночасно задовольняла всіх учасників конфлікту. Конфлікти між людьми – це "часткова взаємозалежність в прийнятті рішень" [27: 17].

Вітчизняні науковці в більшості випадків сходяться в тлумаченні цього поняття. Наприклад, М. Бесєдін та В. Нагаєв у посібнику "Основи менеджменту" конфлікт визначають наступним чином: "Конфлікт – це відсутність згоди між двома чи більше сторонами, які можуть бути конкретними особами чи групами. Кожна сторона робить все, щоб була прийнята її точка зору чи ціль, і заважає іншій робити те ж саме" [6: 268]. Тобто це визначення є тотожним тому, яке подавали американські вчені М. Мескон, М. Альберт та Ф. Хедоурі. До такого ж тлумачення схилиються інші науковці, зокрема О. Баєва, Н. Новальська, Л. Згалат-Лозинська [4: 386] та інші фахівці в сфері менеджменту.

Стосовно тлумачення конфлікту в педагогіці не існує також єдиного підходу. Так, на думку Г. Антонова, у вітчизняній педагогіці науковий інтерес до суперечностей, які виникають у процесі виховання, поведінки, що відхиляється, почав формуватися ще в 20-30-ті роки минулого століття і віднайшов свій прояв у роботах Л. Виготського, О. Залужного та ін. [2: 7]. Проблематика конфліктів знаходила відображення в працях відомих вітчизняних педагогів, зокрема А. Макаренка, В. Сухомлинського, однак більш ґрунтовно було проаналізовано причини конфліктів серед дітей та позицію вчителя щодо них саме в праці Б. Лихачова "Про конфлікт у дитячому колективі" (1964 р.) [16: 58]. На цьому сходяться більшість вітчизняних науковців.

Слід зазначити, що інтерес педагогіки до конфліктів помітно зростав десь приблизно до середини 70-х років ХХ століття, проте надалі ця тенденція не отримує подальшого розвитку й лише в другій половині 80-х років вже

помітними є зрушення щодо кількості публікацій, присвячених дослідженню конфлікту. Однак цей внесок педагогіки, зокрема в розвиток російської конфліктології, є досить невеликим (за оцінкою російських науковців А. Анцупова та А. Малишева він становить лише 6,2 % [3: 7]). За нашими розрахунками це незначне зростання кількості публікацій (7,5 %) є характерним також і для вітчизняної педагогіки.

Проаналізувавши роботи вітчизняних та російських авторів, ми дійшли висновку, що нині досить суперечливою є оцінка конфліктів у сенсі їх нормальності чи аномальності. Тобто конфлікт сприймається деякими дослідниками як руйнівне явище в навчально-виховному середовищі. Це пов'язано, на нашу думку, з тим, що тривалий час у педагогічній діяльності робота з конфліктами ігнорувалася, на це було накладено своєрідне "табу". Л. Цой зазначає, що конструктивний погляд на конфлікт припускає, що його неминучість зовсім не означає неминучості тотального руйнування. Понад те, багато дослідників вважають, що конфлікт є творчим, а насильство є наслідком невміння ним управляти. Конфлікт може бути розглянутий як форма змін, і тоді стає ясно, наскільки великим є його значення в розвитку організацій. Заперечення ж конфлікту – є запереченням розвитку суспільства, а відсутність конфлікту можна вважати ненормальним явищем [37: 38]. А такі вчені, як Т. Попова, І. Бобрешова та Т. Чувашова схиляються до думки про те, що життя доводить, що конфлікт не відноситься до тих явищ, якими можна ефективно управляти на основі життєвого досвіду й здорового глузду. А саме так в основному управляють соціальними конфліктами нині більшість керівників різних рівнів. Ці дії будуть ефективними лише в тому випадку, коли будуть достатньо глибоко усвідомлені справжні причини виникнення конфлікту, закономірності його розвитку й вирішення. А для цього потрібна допомога науки [24: 4]. Тобто дослідження конфліктів у педагогіці потрібно проводити на основі існуючого масиву уявлень про сутність конфлікту, доповнюючи це характерними ознаками можливих видів конфліктів, які існують у соціально-педагогічній практиці, використовуючи весь арсенал наукових знань з різних галузей.

Дійсно, конфлікт необхідно вивчати, підходячи до цього з позиції, де саме виникає конфлікт, якими ознаками він наділений, а також які функції він виконує. Особливо це стосується педагогічних конфліктів. Як відомо, на сьогодні зовсім іншою є ситуація в навчальних закладах, аніж це було, наприклад в 90-і роки минулого століття. Про це говорять дані соціологічних опитувань, які свідчать про нешанобливе ставлення молоді до праці, навчання, до старшого покоління. За даними російських досліджень близько 70 % школярів без поваги ставляться до праці, не мають навиків ощадливості, їх мотиваційна сфера різко поляризована: споживча мотивація значно перевищує творчу мотивацію. Серед життєвих інтересів і цінностей інтерес до професії старші школярі ставлять на четверте місце, навчання в школі аж на десяте.

За останнє десятиліття (1985-1995 рр. XX ст.) різко змінилося ставлення молоді до старших: пошана до старших як цінність перемістилася з перших місць на кінець списку життєвих цінностей. Більшість старшокласників (78 %) вважають, що зміни, які почалися в Росії, або ні до чого не привели, або викликали погіршення справ і в країні, і в школі (Хто винен? Зрозуміло, – не школярі). Конфлікти з учителями тепер (1995 р.) виникають у три-чотири рази частіше, ніж п'ять років тому. На питання: "Чи стали людянішими стосунки вчителів з дітьми?" відповіли "Так" 18 % опитаних дорослого населення Росії, а "Ні" – 52 %. Психологи відзначають, що на кожному уроці виникає від 25 до 150 ситуацій психологічної несумісності педагогів і дітей [5: 7].

Такою, на жаль не оптимістичною ситуацією є ситуація і в українських навчальних закладах. На нашу думку, показовою є думка відомого вітчизняного педагога В. Сухомлинського щодо педагогічного конфлікту та ролі вчителя в ньому, який зазначав зокрема наступне: "Конфлікт між педагогом і дитиною, між учителем і батьками, педагогом і колективом – велика біда школи. Частіше всього конфлікт виникає тоді, коли вчитель думає про дитину несправедливо. Думайте про дитину справедливо – і конфліктів не буде. Уміння уникнути конфлікту – одна із складових частин педагогічної мудрості вчителя. Запобігаючи конфлікту, педагог не тільки зберігає, але й створює виховну силу колективу" [33: 31].

Висновки. Отже, можна констатувати той факт, що в цілому в науці зростає інтерес до проблеми конфлікту. Можна стверджувати, що попри збільшення наукового інтересу до проблеми конфлікту, сама теорія конфлікту розроблена поки що недостатньо. Про це говорять більшість українських науковців. Однак на Заході прикладний аспект цього напрямку одержав ґрунтовний розвиток, особливо з кінця XX століття. Тобто можна говорити про створення самостійної науки конфліктології, предметом вивчення якої є вивчення природи, причин, механізмів виникнення конфліктів у соціумі, розробка шляхів попередження, профілактики та конструктивного їх вирішення.

Слід наголосити на тому, що відмінності в значенні поняття "конфлікт" зумовлені тим, що їх дослідженням займаються різні науки і представники різних наук покладаються на різні визначення та форми конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аблязов Р. А. Командний менеджмент: [навч. посіб.] / Аблязов Р. А., Пазурець Г. І., Дудаєва І. Б. - [за ред. Аблязова Р. А.]. - К.: "Видавничий дім "Професіонал", 2008.-352 с.
2. Антонов Г. В. Педагогічні засади запобігання і розв'язання конфліктів у навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу: автореф. дис. канд. педаг. наук: 13.00.04 / Г. В. Антонов. - Харків, 2006.- 21 с.
3. Анцупов А. Я. Введение в конфликтологию. Как предупреждать и разрешать межличностные конфликты: [учеб. пособие] / А. Я. Анцупов, А. А. Малышев. - К.: МАУП, 1996. - 104 с.
4. Баєва О. В. Основи менеджменту : [практикум: навч. посібник] / Баєва О. В., Новальська Н. І., Згалат-Лозинська Л. О. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 524 с.
5. Банькина С. В. Педагогическая конфликтология: состояние, проблемы исследования и перспективы развития // Современная конфликтология в контексте культуры мира: [учеб. пособие] / С. В. Банькина. - Москва, 2001. -394 с.
6. Бессєдін М. О. Основи менеджменту : Оцінно-ситуаційний підхід (модульний варіант): [підручник] / М. О. Бессєдін, В. М. Нагаєв. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. - 496 с.
7. Большая советская энциклопедия [Електронний ресурс] / Большая советская энциклопедия .: <http://slovari.yandex.ru>.
8. Волков Б. С. Конфликтология : учебное пособие [для студентов учебных заведений, изд. 2-е испр. и доп.] / Волков Б. С., Волкова Н. В. - М.: Академический Проект; Альма Матер, 2006. - 384 с.

9. Глазл Ф. Конфликтменеджмент. Настольная книга руководителя и консультанта : [учебник] / Фридрих Глазл. [пер.с нем]. - Калуга.: "Духовное познание", 2002. - 250 с.
10. Гришина Н.В. Психология конфликта: [учеб. пособие] / Наталия Владимировна Гришина. - СПб.: Питер, 2002. - 464 с.
11. Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління [навч. посібник]: / Т. В. Дуткевич. - К: Центр навчальної літератури, 2005. - 456 с.
12. Иванова Т.Ю [Электронный ресурс] / Т. Ю. Иванова, В. Л. Колесников. О несогласованности экономического и юридического содержания категории "трудовой конфликт" // Вестник ТИСБИ, Выпуск № 2 за 2001 год : <http://www.tisbi.ru>.
13. Клиническая психология [Электронный ресурс] / Словарь. [под ред. Н. Д. Твороговой]. - М.: ПЕР СЭ, 2007. - 416.: <http://slovari.yandex.ru>.
14. Коломінський Н.Л. Психологія педагогічного менеджменту: [навч. посібник] / Наум Коломінський. - К.: МАУП, 1996. - 176 с.
15. Кондратьев М. Ю. [Электронный ресурс]: учеб. пособие / Кондратьев М.Ю., Ильин В. А. Азбука социального психолога-практика. - М.: ПЕР СЭ, 2007. - 464 с. :<http://www.tisbi.ru>.
16. Лихачев Б. Т. О конфликте в детском коллективе // Воспитание в труде и коллективе / Б. Т. Лихачев. - Вологда, 1964.- С.58-62.
17. Ложкин Г. В. Практическая психология конфликта: [учеб. пособие] : / Г. В. Ложкин, Н. И. Повякель. -[2-е изд., стереотип].- К.: МАУП, 2002. - 256 с.
18. Мескон М. Х. Основы менеджмента: [учеб. пособие] / Мескон М. Х., М., Альберт М., Хедоури Ф.; [пер. с англ.]. - М.: Дело, 1992. - 702 с.
19. Менеджмент : навчальний посібник / [С. І. Михайлов С. І, Т. І. Барановська, О. С. Степасюк, М. П. Хоменко, В. С. Іванишин, В. В. Фесянов, О. І. Сидорук, К. М. Колісник]. - Вінниця: НОВА КНИГА, 2006. - 416 с.
20. Новый англо-український та українсько-англійський словник [уклад. Малишев В. Ф].- Харків.: Друкарський центр "Единорог", 1999. - 512с.
21. Новый немецко – русский словарь [под. ред. М. Я. Цвиллинга]. Новый русско - немецкий словарь [под. ред. А. Н. Зуева]. - М.: Иностранный язык, ООО "Издательство "Оникс", 2006.- 1008 с.
22. Нечипоренко Л. А. Буржуазная "социология конфликта": [учебник] / Л. А. Нечипоренко. - М.: Политиздат, 1982. - С. 38-39.
23. Пірен М.І. Конфліктологія: [підручник] / Марія Іванівна Пірен. - К.: МАУП, 2003. - 360 с.
24. Попова Т. Е. Конфликтология: [Методические указания по изучению дисциплины.Краткий конспект лекций] / Т. Е Попова., И. П. Бобрешова, Т. А. Чувашова. – Оренбург.: ГОУ ОГУ, 2004. - 51с.
25. Примуш М.В. Конфліктологія: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Микола Васильович Примуш. - К.: ВД "Професіонал", 2006. - 288 с.
26. Райзберг Б.А. [Электронный ресурс]: Современный экономический словарь. / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский Л. Ш., Е. Б. Стародубцева.- [5-е изд., перераб. и доп.]. - М.: ИНФРА-М, 2007. - 495 с. - (Б-ка словарей"ИНФРА-М").: <http://slovari.yandex.ru>.
27. Регнет Э. Конфликты в организациях. Формы, функции и способы преодоления: [учебник] / Эрика Регнет. – пер. с нем. - Х.: Узд-во Институт прикладной психологии ("Гуманитарный Центр"), 2005. - 396 с.
28. Рубин Дж. Социальный конфликт: Эскалация, тупик, разрешени : [учебник] / Рубин Дж., Пруйт Д., Ким Хе Сунг. - СПб.: (ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК), 2002. – 352 с.
29. Скібіцька Л.І. Конфліктологія: [навч. посібник] / Ліана Іванівна Скібіцька. - К: Центр учбової літератури, 2007. - 384 с.
30. Урбанович А. А. Психология управления: [учеб. пособие] / А. А. Урбанович. - Мн.: Харвест, 2003. -640 с. - (Библиотека практической психологи).
31. Цой Л. Н. Практическая конфликтология: [монография] / Любовь Николаевна Цой. - М, 2001. - Кн. 1. - 231 с.
32. Національна бібліотека імені В. І. Вернадського: [Електронний ресурс].: [http:// www.nbuv.gov.ua](http://www.nbuv.gov.ua).

Подано до редакції 12.08.09.

РЕЗЮМЕ

Стаття присвячена актуальному на сьогоднішній день поняттю-конфлікт, у ній з'ясовується сутність цього поняття, здійснено бібліографічний пошук – аналіз видань з даної проблеми як в зарубіжній літературі, так і в працях вітчизняних дослідників.

Ключові слова: конфлікт, міждисциплінарні дослідження, протиріччя, проблема, зіткнення

И.Н. Шунта

КОНФЛИКТ КАК ПРЕДМЕТ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ РЕЗЮМЕ

Статья посвящена актуальному на сегодняшний день понятию – конфликт, в ней выясняется сущность этого понятия, сделан библиографический поиск – анализ изданий, посвященных этой проблеме как в зарубежной литературе, так и в трудах отечественных исследователей.

Ключевые слова: конфликт, междисциплинарные исследования, противоречия, проблема, столкновение

I.M. Shupta

**CONFLICT AS A SUBJECT OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH
SUMMARY**

The article is dedicated to an actual notion – conflict; it ascertains the essence of this concept, reflects performed bibliographic research – analysis of editions on the issue both in foreign literature and works by home researchers.

Keywords: conflict, interdisciplinary research, antagonisms, problem, clash
